

نگاهی به مبدل پوشی گردآفرید در شاهنامه

زینب باقری

دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی اراک، z93.bagheri@gmail.com

چکیده:

به خاطر روح حماسه و نبردی که در کل شاهنامه حاکم است، طبیعی است که مردان بار کشمکش‌ها و صحنه‌های هولناک مبارزه را بر دوش داشته باشند و زنان بیشتر در بخش‌های غنایی آن جلوه‌گری نمایند. اما گردآفرید زن مبارز شاهنامه با حضور پر فروغ خود ابیات زرینی را به حضور زنان در میدان نبرد اختصاص می‌دهد. این زن دلیر موهای خود را در زیر زره پنهان می‌کند و در هیأتی مردانه به میدان مبارزه‌ی سهراب قدم می‌گذارد. این مقاله به شیوه‌ی توصیفی - تحلیلی می‌کوشد دلایل مبدل پوشی او را در این مبارزه بررسی نماید. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهند او آگاهانه و با رغبت به ایفای نقش مردانه در صحنه‌ی نبرد پرداخته و برای این اقدام او، دلایل قاطعی وجود دارد که وجود اختلال «ترانس وستیزم» را رد می‌نماید.

کلید واژه‌ها: شاهنامه، گردآفرید، مبدل پوشی، ترانس وستیزم

۱- مقدمه:

«شاهنامه کتابی است که زن در سراسر آن حضور دارد.» (اسلامی ندوشن، ۱۳۵۸: ۴۴) زنان شاهنامه اغلب خردمند، رایزن، زاینده، پرورنده، آموزنده و نگاهدارنده‌ی شهریاران، قهرمانان و شاهزادگانند. (کیا، ۱۳۷۱: ۳) آن‌ها به داستان‌های حماسی رنگ و بوی غنایی می‌بخشند. آنان همواره محبوبند و یاریگر و همپای مردان داستانی‌اند، گروهی حتی از مردان موازی عصر خود خردمندترند. اما زنان شاهنامه اغلب نقش مهمی برعهده ندارند و قهرمان اصلی داستان‌ها نیستند. بلکه با وجود خود داستان را گسترش می‌دهند و بر حوادث داستانی می‌افزایند.

به خاطر روح حماسه و نبردی که در شاهنامه حاکم است، طبیعی است که بار کشمکش‌های حماسی و صحنه‌های هولناک نبرد بر دوش مردان قرار گیرد و زنان در آن جلوه‌ای در حد مردان نداشته باشند. (نقی، ۱۳۹۰: ۶۴) اما با این وجود باز هم در میان ابیات شاهنامه گاه به چهره‌های ممتازی از زنان برمی‌خوریم که جلوه‌ایی خاص و باشکوه در حوادث داستانی دارند. از میان زنان مطرح در بخش پهلوانی شاهنامه، تنها گردآفرید، زن مبارز این بخش از شاهنامه است. داستان‌پردازان شاهنامه رسالت نبرد کردن در میدان مبارزه را بر دوش این شیر زن ایرانی قرار داده‌اند.

۲- پیشینه‌ی تحقیق:

در مورد زنان شاهنامه به صورت کلی هنوز کتابی مستقل تألیف نشده است. اما شاهنامه پژوهان در آثار خود کم و بیش در مورد زنان

شاهنامه به بحث و بررسی پرداخته‌اند. در کتاب «حماسه سرایی در ایران» (صفا، ۱۳۹۰: ۴۸۳-۴۹۸) و همچنین کتاب «از رنگ گل تا رنج خار» (سرامی، ۱۳۸۸: ۷۴۰) در مورد برخی از زنان نام‌آور شاهنامه مطالبی ذکر شده است و علاوه بر این‌ها در چند دهی اخیر مقالات سودمندی نیز به بحث زنان شاهنامه به نگارش در آمده است. در این میان مقاله‌ی «چهره‌ی زن در شاهنامه» (دبیرسیاقی، ۱۳۷۰: ۱۳۰-۱۶۴) و مقاله‌ی «تحلیل شخصیت و نقش زنان در داستان‌های شاهنامه» (نقی، ۱۳۹۰: ۵۹-۸۱) متن‌های ارزشمندی هستند که به بحث و بررسی شخصیت زنان شاهنامه پرداخته‌اند. لازم به ذکر است در همه‌ی این کتاب‌ها و مقالات یاد شده، نویسندگان بخشی از مطالب خود را به گردآفرید اختصاص داده‌اند.

اما در مورد تحلیل روان‌شناسی شخصیت گردآفرید تنها یک مقاله با عنوان «تحلیل روان‌کاوانه‌ی گردآفرید» (رضایی و قشقایی، ۱۳۸۸: ۹۹-۱۲۷) موجود است که این مقاله اخیر نزدیک‌ترین مقاله به موضوع نوشته‌ی زیر است اما با آن از بسیاری جهات متفاوت است؛ زیرا نویسندگان مقاله‌ی فوق از دیدگاه روان‌کاوی یونگ به تحلیل شخصیت گردآفرید پرداخته‌اند و کوچکترین اشاره‌ای به مبدل پوشی وی نکرده‌اند در حالی که مقاله حاضر صرفاً به بحث مبدل پوشی گردآفرید از دیدگاه روان‌شناسی می‌پردازد و به جنبه‌های دیگر شخصیت وی نپرداخته‌است.

۳- بحث و بررسی:

۳-۱- گرد آفرید:

در بخش پهلوانی تنها گردآفرید زن ایرانی است و دیگر زنان این بخش انیرانی‌اند. او چهره‌ی دلیر زن شاهنامه است. تنها زن مبارز و جنگجویی است که درخشش به‌شکوه و شورآفرین در صحنه‌ی نبرد دارد و تنها در یک صحنه از «داستان سهراب» ظاهر می‌شود ولی از ذهن خواننده‌ی شاهنامه هیچ‌گاه بیرون نمی‌رود. (نقی، ۱۳۹۰: ۷۲) شجاعتش بدان حد است که در برابر مردی داوطلبانه به نبرد می‌پردازد که حتی رستم، ابر پهلوان شاهنامه، به سختی و به کمک زمانه و تقدیر می‌تواند در برابر وی بیايستند. همین شهامت برای رفتن به میدان نبرد در برابر سهراب، از وی چهره‌ای استثنایی خلق کرده است. «پهلوان زاده است و گرد و سوار و به جنگ‌ها نامدار و در نیزه-زنی و کمنداکنتی و تیراندازی بی‌همانند. جگرآوری و پهلوانی و آداب حرب‌دانی او در خور داستان‌های حماسی و مایه‌ی زیبایی آن است.» (دبیرسیاقی، ۱۳۷۰: ۱۴۱)

زنی بود بر سان گردی سوار
همیشه به جنگ اندرون نامدار